

De oude hoeve Dierdonk

Een (bouw)historische verkenning

Stichting Archeologisch Samenwerkingsverband
Gewest Helmond en Omgeving

De Oude Dierdonk

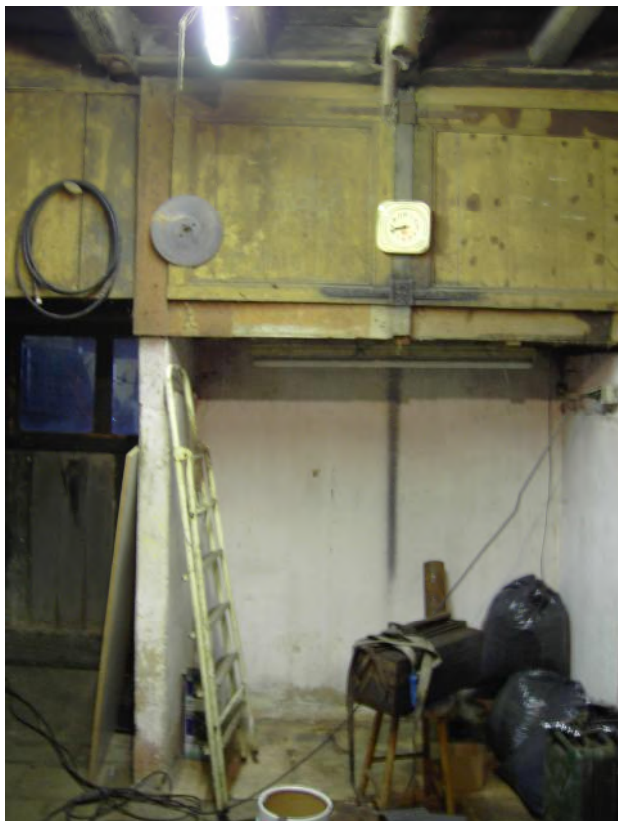
Een cultuurhistorische verkenning

*Jan Timmers, Stichting Archeologisch Samenwerkingsverband
27 mei 2007*

Aan de rand van de Helmondse nieuwbouwwijk Dierdonk ligt nog het terrein van de middeleeuwse hoeve Dierdonk. Op het terrein staan nog (restanten van) oude gebouwen naast meer recente bebouwing. Op de kadastrale situatie van 1832 staan op Dierdonk twee gebouwen, een boerderij en een bijbehorende schuur. Voor een deel bestaan deze gebouwen nog.

Wat nog van de oude boerderij is overgebleven

Van de oude situatie van de boerderij is een schilderijtje gemaakt. Daaruit blijkt dat het ging om een boerderij van het hallehuistype, waarvan het woongedeelte verbreed is, zoals destijds gebruikelijk was. Het stalgedeelte is nagenoeg geheel vernieuwd geweest met metselwerk en materialen van inferieure kwaliteit en inmiddels in slechte staat. Alleen van de rechterzijgevel is nog enig muurwerk overgebleven. Van het woongedeelte zijn delen van het buitenmuurwerk nog aanwezig, maar de kapconstructie is geheel verdwenen. Er is één ankerbalkgebint (deels) aanwezig, waarvan één gebintstijl is verwijderd (afgezaagd). Op de scheiding van woon en stalgedeelte is de scheidingsmuur nog aanwezig. Onduidelijk is of het oorspronkelijke ankerbalkgebint nog in dat muurwerk aanwezig is. Tegen de scheidingswand zijn nog twee standvinken van de schouw aanwezig en naast de schouw een (deel van een) spekkast. De schouwmantel is vervangen door (delen van oude) deurtjes. Een gedeelte van de zolderribben in het voormalige woongedeelte is nog aanwezig, maar in slechte staat. In het woongedeelte zijn verder allerlei muurtjes toegevoegd en oorspronkelijke muren zijn verwijderd.

(Bij de foto's:

*Links: de voormalige schouw met daarboven
nog oorspronkelijke zolderribben.*

*Boven: restant van oorspronkelijk muurwerk
van het stalgedeelte)*

De voorgevel is behoorlijk gehavend. Er is een stel grote deuren in aangebracht en twee loopdeuren. De oorspronkelijke rollagen boven ramen en voordeur zijn nog aanwezig met de oorspronkelijke bovenkanten (bovenlichten) van twee ramen. Ook één van de twee zolderramen is nog aanwezig. De oorspronkelijke gevel is door deze bouwresten en bouwsporen nog reconstrueerbaar. De hoeveelheid metselwerk dat verwijderd is en op andere plaatsen juist toegevoegd maakt het handhaven of reconstrueren van de voorgevel een nagenoeg heilloos karwei.

Tegen de linkerzijgevel van de oude boerderij is een aanbouw aangebracht die een verbinding vormt met de huidige woning, die in 1953 naast de oude boerderij werd gebouwd. Tegen de rechterzijgevel is een varkensstal gebouwd.

Van de linkerzijgevel van het woongedeelte is ook een fragment overgebleven, namelijk het gedeelte met daarin een raam (zesruitsschuifraam). Raam en kozijn zijn vernieuwd. Op bijgaande foto is dat raam zichtbaar (zie rode pijl). Op die foto is ook te zien dat de rest van de linkerzijgevel van de boerderij niet meer aanwezig is. Rechts op de foto het woonhuis van 1953.

Wat van de oude schuur is overgebleven

Van de oude schuur die op de kadasterkaart staat aangegeven, is relatief meer overgebleven dan van de boerderij. De oorspronkelijke contouren van het gebouw zijn bewaard gebleven. Tegen de oude schuur is een andere schuur gebouwd met een zadeldak van golfplaten, parallel aan het dak van de oude schuur. De zijgevel van de oude schuur functioneerde als scheidingswand, maar is voor een groot gedeelte verwijderd en aangepast. De achtergevel bestaat tot wormhoogte uit baksteen, daarboven een houten topgevel en lijkt intact. De linkerzijgevel is niet oorspronkelijk.

De gebintenconstructie van de oude schuur lijkt nog geheel aanwezig en bestaat uit vier gebinten met daaroverheen de worm (gebintplaat). Ter hoogte van de aangebouwde schuur is de worm gedeeltelijk weggezaagd. Enkele schoren zijn niet meer oorspronkelijk, maar later vervangen/vernieuwd. Of de kap oorspronkelijk een sporenkap was of voorzien van schaarspanten is niet geheel duidelijk. De aanwezige sporen zijn van zacht (rond)hout en zullen niet de oorspronkelijke zijn. Ook de aanwezige spanten (die op de oude gebinten rusten) zijn in ieder geval gedeeltelijk later aangebracht.

Opmerkelijk is de vorm van de gebinten. De ankerbalk is erg hoog aangebracht, pal onder de worm, waardoor de gebinten wat weg hebben van kopbalkgebinten. Een combinatie met oorspronkelijke schaarspanten lijkt daarom niet ondenkbaar. De vorm van de gebinten heeft ongetwijfeld te maken met de functie van het gebouw: een schuur met tasruimten en met (dwars?)deel. Een datering van de gebinten in 16de of 17de eeuw is niet ondenkbaar.

Overige nieuwere bebouwing

Naast de oude boerderij is ca 1953 een nieuwe woning gebouwd, die (buitenwerks) nog grotendeels in de oorspronkelijke staat aanwezig is. Tussen het nieuwe woonhuis en de oude boerderij werd een verbindingsgang gebouwd, zoals gebruikelijk bij agrarische nieuwbouw in de jaren 50 van de 20ste eeuw. De oude boerderij zal vanaf dat moment geheel als bedrijfsruimte in gebruik zijn genomen. In de jaren daarna werden vele wijzigingen in de oude boerderij aangebracht.

Op het erf zijn (vanaf de jaren 30 van de vorige eeuw) in fasen een aantal kleinere bijgebouwen gebouwd, met als meest waarschijnlijke functies kippenhokken en varkenshokken. Steeds in het verlengde van elkaar waardoor nu een laag en langgerekt bijgebouw aanwezig is met vele bouwsporen van aanpassingen.

De oude Dierdonk, een historische plek.

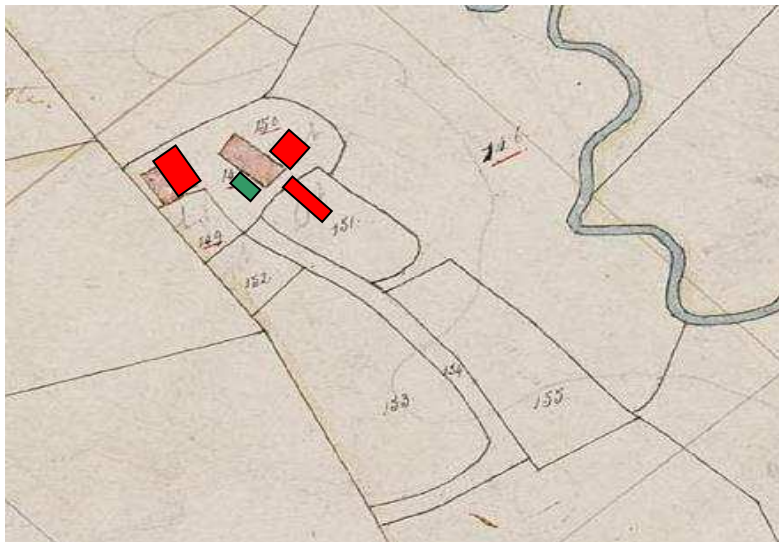
De hoeve Dierdonk was tot in de 19de eeuw het enige bewoonde erf in het gebied waarin nu de Helmondse woonwijk Dierdonk ligt. Het gebied behoorde oorspronkelijk tot de gemeente Bakel en ging in 1967 over naar de gemeente Helmond.

De hoeve Dierdonk is eeuwenlang het enige erf van het gebied Dierdonk en gaat terug op een stichting uit de late middeleeuwen. De hoeve ligt op een relatief hoge en droge plaats aan de rand van het dal van de Bakelse Aa en een groot beemdengebied. Zowel de natuurlijke gesteldheid als de kadastrale situatie van 1832 wijzen erop dat het huidige erf op de oorspronkelijke vestigingsplaats ligt.

De oudste vermelding van het landgoed Dierdonk dateert van 1366. Op sinte Remeys dach (1 oktober) van 1366 hebben Jan Orsen en Henrik Batenzoon, schepenen van Helmond, verklaard, dat Jan van Hoysscot, ridder, overgaf aan zijn dochters Jutte en Agnes een jaarlijkse cijns uit het goed Ter Diersdonk, die genoemde dochters vervolgens overdroegen aan Jan van Amstel. In 1412 verkoopt Jan van Amstel, zoon van wijlen Gerit van Amstel zijn hofstad Diersdonc in de parochie Bakel met alle huizen daarop staande en met alle toebehoren. De hofstad was vroeger van de genoemde Gerit van Amstel en is een leengoed van de Heren van Gemert.

Het goed Dierdonk blijkt een oude stichting die minstens teruggaat tot de 14de eeuw, bestaande uit diverse gebouwen en in het bezit van belangrijke regionale adellijke personen. Op grond hiervan mag verondersteld worden dat het om een omgrachte hoeve gaat. Dat wordt nog versterkt door de vorm van de percelering, de ligging in een natte omgeving en de mondelinge overlevering dat er een gracht aanwezig was op het terrein.

Het erf van de oude hoeve Dierdonk is een bijzondere en historische plek aan de rand van de Helmondse wijk Dierdonk.

Op de kadastrale situatie van 1832 zijn de oude boerderij (rechts) en de oude schuur (links) aanwezig. In rood zijn aangegeven de bijgebouwen uit de 20ste eeuw en in groen de woning van 1953. Bij de bouw van de woonwijk is de percelering herverkaveld en zijn nieuwe sloten gegraven op de huidige perceelsgrenzen.

Plannen voor de toekomst

De oude Dierdonk heeft geen agrarische functie meer, maar een woonfunctie. Er worden momenteel plannen gemaakt voor een ander gebruik van het perceel. Deze plannen zijn aanleiding om aandacht te vragen voor het terrein en zijn bijzondere cultuurhistorische betekenis. De plannen zijn tegelijkertijd een kans voor herwaardering van het terrein en de daarop staande gebouwen. De deplorabele staat van de huidige gebouwen (met uitzondering van het bestaande woonhuis) en het ontbreken van plannen voor herstel bij de huidige eigenaar zorgen ervoor dat elk nieuw initiatief dat bijdraagt aan de opwaardering van het terrein welkom is.

Zorg voor de aanwezige cultuurhistorische waarden is dan wel noodzakelijk. Gezien de bovenstaande inventarisatie van de huidige toestand zijn er een aantal punten die aandacht vragen:

- de historie van het terrein
- de voormalige omgrachting
- de cultuurhistorische waarden van de huidige bebouwing

Achtereenvolgens een aantal suggesties rond deze punten.

De historie van het terrein

De lange en bijzondere historie van het terrein rechtvaardigen een aantal voorwaarden bij een eventuele herinrichting van het perceel. In tegenstelling tot de aanpalende woonwijk heeft het terrein een grote historische waarde. De tegenstelling historie-nieuwbouw zou tot uitdrukking moeten komen bij herinrichting. De woonwijk enerzijds met zijn moderne vormgeving en de oude Dierdonk als (contrasterende) historische plek daarbij. De inrichting van het perceel zou zodanig vormgegeven moeten worden dat de historie van de plek recht doet en zichtbaar maakt. Het mag een plaats worden die opvalt en een zekere historie uitstraalt of suggereert. De plaats waar het allemaal begon voor de wijk Dierdonk. Zichtbaar maken van (een deel van) de gracht past daarin. Behoud van oude bebouwing past erin. Ook nieuwbouw kan daarin passen als deze verwijst naar de historie. Het gaat dan niet automatisch om herbouw van een oude hoeve, maar er kan ook gedacht worden aan een gebouw dat de uitstraling heeft van een middeleeuwse woontoren of iets dergelijks.

De voormalige omgrachting

Omgrachte terreinen spreken tot de verbeelding. Herstel van een gracht draagt bij aan het geven van een historische uitstraling aan het huidige perceel. Aan de andere kant hebben middeleeuwse grachten een hoge archeologische waarde. Herstel zonder archeologisch onderzoek lijkt onmogelijk. Bovendien is het landelijk archeologisch beleid erop gericht om alle archeologische waarden zoveel mogelijk in situ te behouden. Dit kan een dilemma zijn als blijkt dat aanwezige grachten nog ongestoord in de ondergrond aanwezig zijn. De aanleg van sloten en paden pal naast het perceel hebben wellicht een aanwezige gracht al verstoord en dan is herstel (van dat deel) aan te bevelen. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen waar de grachten exact gesitueerd kunnen worden. Tegelijkertijd is de archeologische waarde ervan vast te stellen. Op basis van dat onderzoek kunnen plannen gemaakt worden voor de inrichting van het perceel. Het gaat dan om eventueel herstel van (een deel van) de gracht, maar ook om mogelijke situering van de nieuwbouw. Nieuwbouw moet de ligging van de gracht mijden, zodat verstoring wordt voorkomen.

Onderzoek van de ligging van de gracht kan door booronderzoek worden vastgesteld. In overleg met verantwoordelijke instanties kan een dergelijk onderzoek wellicht worden uitgevoerd door de AVKP, die dat werk al eerder deed.

De cultuurhistorische waarden van de huidige bebouwing

Bij de huidige bebouwing is sprake van een zekere bouwhistorische waarde. Voor de recente bijgebouwen is die waarde laag en noodzaakt niet tot nadere eisen. Ook voor de woning van 1953 is de cultuurhistorische waarde niet bijzonder. Alleen de oude boerderij en de oude schuur hebben een waarde die nadere aandacht verdienen. Zoals in het bovenstaande al aangegeven is de oude boerderij met name na 1953 zodanig verbouwd en aangetast dat deze alleen met moeite nog herkenbaar is. De oorspronkelijke delen zijn zo fragmentarisch dat behoud niet reëel is.

Voor de oude schuur geldt dat deze in deplorabele staat is, maar nog wel herkenbaar. De oude gebintconstructie is nog aanwezig evenals een aantal muurfragmenten. De ligging van de schuur aan de rand van het perceel tegen de nieuwe woonwijk aan pleit er ook voor om de oude schuur in zijn oorspronkelijke gedaante zichtbaar te maken. Herstel van de schuur zal een belangrijke bijdrage leveren aan het historisch karakter van het geheel. Nader bouwkundig onderzoek moet uitwijzen of behoud van een aantal muurfragmenten reëel is of dat gehele herbouw moet worden overwogen (met behoud van de gebintconstructie).

Op het midden van de foto het woonhuis van 1953; rechts daarvan de restanten van de oude boerderij. Rechts op de foto enige 20ste eeuwse bijgebouwen.